

תוכן עניינים

א.	מבוא	3
ב.	רקע כללי – גיל פרישה בארץ ובעולם	3
ג.	בעד ונגד אופציית ביטול חובת גיל פרישה	5
ד.	אפשרויות תעסוקה חוזרת של עובדים מבוגרים עניים	7
ה.	מוטיבציה להמשיך לעבוד בקרב מבוגרים עניים	8
ו.	סיכום ומסקנות	10
ז.	מקורות	11

א. מבוא

בעשורים האחרונים, ניתן לציין מגמה מתמשכת ומתחזקת של עלייה בתוחלת ואף באיכות החיים. תופעה גלובלית זו מאתגרת את מערכות העבודה והן את מערכות הביטחון הסוציאלי במרבית המדינות. כיום, מרבית המדינות המתקדמות מורות לאזרחיהם על ידי חוקים את הגיל בו עליהם לפרוש מעבודתם. הפרישה מהעבודה נועדה למעשה לאפשר לאזרחים אשר תרמו בעבודתם למדינה והיו אזרחים טובים כל חייהם, את ההזדמנות כעת לנוח וליהנות מהשנים האחרונות של חייהם ללא הלחץ והשגרה השוחקת של העבודה הסדירה. עם זאת, נוכח העלייה בתוחלת ואיכות החיים, אותם שנים של פנסיה הופכות לרבות יותר ויותר, ומכבידות על המערכת הפיננסית (אחדות וגרא, 2008). מצד שני, מחקרים מראים כי הפרישה מייצרת סוג של משבר עבור הקשישים, אשר לפתע מגלים מחדש את החיים בבית (לצד השותף או השותפה לחיים), ואף חשים פתאום נחוצים הרבה פחות (Cahill, Giandrea & Quinn, 2011).

לצד סוגיות משמעותיות אלו, רבים הם האזרחים שנוכח מצב בריאותם הטוב, לעומת מצבם הכלכלי הבעייתי, מעוניינים להמשיך ולעבוד, וכך גיל הפרישה, שמטרתו העיקרית הייתה סוציאלית ובעלת ממד ברור של רווחה, הפכה לכלי מאיים אשר פוגע באזרח העובד לפרנסתו (Mountford, 2011). במסגרת עבודה זו אבקש להתייחס לסוגיית גיל הפרישה על שלל ההיבטים שלה, תוך התייחסות למצב בארץ ואף בעולם. מתוך מטרה להבין טוב יותר את הכלי של גיל הפרישה, ואת האתגרים העומדים בקביעתו, במציאות המודרנית השוררת כיום.

ב. רקע כללי – גיל פרישה בארץ ובעולם

בחינת גיל הפרישה ומשמעות הפרישה עבור אזרחים מכלל קבוצות האוכלוסייה בארץ ובעולם מצריכה הבנה מקיפה אודות המשמעות המונח 'פרישה לגמלאות'. יש לתת את הדעת לכך שפרישה לגמלאות הינה סיום העבודה מצד הפרט, כאשר הגורם המכריע להחלטה זו הינו גילו או מצבו הבריאותי. מרבית העובדים בשוק מגיעים לגיל הפרישה, כך שאין הם יכולים להשתתף עוד בשוק העבודה, ולאחר מכן הם מקבלים, במקרים רבים, פנסיה או כספים שצבר בתקופת עבודתו. הן הפנסיה והן הכספים שצבר משמשים עבורו מקור הכנסה לפרנסתו לאחר הפרישה. כמו כן, בהגיעו לגיל הפרישה ופרישתו מעבודתו, זוכה הפרט לקבל קצבאות מהביטוח הלאומי. קצבה זו נקראת קצבת זקנה, והיא נועדה להבטיח לפרט הכנסה חודשית קבועה לעת זקנה, גם כאשר אין הוא עובד ומקבל תלוש שכר. הקצבאות אותם מקבלים אזרחי המדינה נועדו להבטיח כי הפרט יצליח לחיות בתנאים ראויים, גם לאחר סיום עבודתו (אחדות וגרא, 2008).

הפרישה לגמלאות מהווה שינוי מהותי בחיי הפרט העובד, כאשר הוא עובר ממצב בו כל יום היה עליו להתייבב לעבודתו, וכעת לא מוטלת עליו חובה כזו. שינוי מהותי זה מצריך הכנה והיערכות מצד הפרט וסביבתו, מאחר והשגרה אליה היה מורגל, משתנה כליל. לעיתים, מקום העבודה בה הפרט עובד דואגת להכינו לפרישה על ידי צוות עובדים ופעילויות המיועדים לכך. כך, למעשה, השינוי העומד להתרחש בחייו של הפרט יתקבל בצורה קלה יותר ביחס לאם אינו יעבור הכנה מצד החברה. כמו כן, יכול הפרט להיערך בעצמו, וכן להיעזר בסביבה הקרובה לו, על ידי אימוץ פעילויות שונות בשעות שהיה רגיל לעבוד בהן (שם).

יש לציין כי פרישתו של הפרט והחלטתו שלא להמשיך בעבודתו גם לאחר גיל הפרישה תלויה במאפיינים כמו המשאבים הכלכליים בהם הוא מחזיק, מידת הפרודוקטיביות שלו ומצבו הבריאותי. כמו כן, מערכת הפנסיה אליה הוא משתייך משפיעה גם היא על הבחירה האם לפרוש מהעבודה לאחר גיל הפרישה, או לפנות אל המעסיק בבקשה להמשיך לעבוד. כאשר הפרט חש שאין באפשרותו להתבסס על מערכת הפנסיה על מנת להמשיך לחיות את חייו באופן ראוי, הוא יפנה כנראה להמשך עבודה על אף גילו המתקדם. כמו כן, פרט אשר אינו בקו הבריאות, יפגין פרודוקטיביות במידה נמוכה, ולכן ייטה לפרישה מוקדמת (וואף סירוב מצב המעסיק במידה ויבקש להמשיך ולהחזיק בעבודתו), לעומת פרט אשר בריאותו תקינה והוא מפגין יכולות עבודה גבוהות (Cahill, Giandrea & Quinn, 2011).

בישראל, גיל הפרישה נקבע על ידי חוק גיל הפרישה, והוא משתנה בתנאים שונים. הגיל בו ניתן לגברים לפרוש לגמלאות הינו 67 ואילו הגיל בו ניתן לנשים לפרוש לגמלאות הינו 62. כמו כן, במקרים מיוחדים, גיל הזכאות ליציאה לפנסיה מוקדמת הינו 60. לא כל שכן, גיל פרישת חובה, שהוא גיל בו המעסיק רשאי לחייב את העובד לפרוש הינו גיל 67 הן לגברים והן לנשים. במקרה בו העובד מבקש להמשיך בעבודתו גם מעביר לגיל זה, על המעסיק לשקול את בקשתו באופן פרטני. כמו כן, עיסוקים שונים ונסיבות שונות מאפשרים לעובד גילאי פרישה שונים מאלה שבחוק (דורון, 2010).

מדינות רבות מחזיקות באמונה כי יש לאפשר לקבוצה המבוגרת באוכלוסייה לחיות חיים ראויים גם לאחר הפסקת עבודתם. מדינות אלו רואות באפשרות של קופות גמל בתור פתרון לאוכלוסיית המבוגרים של המדינה לפרוש מעבודתם אך עדיין לקבל משאבים כספיים שיעזרו להם להתקיים. חלק מהמדינות מציגות את חובת הפרישה לפי שנת וחודש הלידה של הפרט, והחלק האחר מציגות את הגיל בו על הפרט לפרוש. עובדים ברחבי העולם בוחרים לפרוש מעבודתם כאשר מתאפשר להם לקבל פנסיה פרטית או ציבורית. כיום, מרבית המדינות המפותחות מספקות לאזרחיהן פנסיה הנובעת מפרישה בגיל מבוגר, כאשר היא יכולה להיות ממומנת על ידי המדינה או על ידי המעסיקים. עם זאת, במדינות עניות, התמיכה בקשישים מוטלת על בני המשפחה האחרים. הפרישה לפנסיה, במדינות רבות, נחשבת לזכות העובד לאחר שנערכו מאבקים אידיאולוגיים, חברתיים, תרבותיים ופוליטיים רבים בנושא. מדינות מערביות מזכירות זכות זו בחוקה הלאומית שלהם (Cahill, Giandrea & Quinn, 2011).

ניתן להגיד כי הפרט יכול לפרוש בכל גיל בו הוא חפץ לפרוש. עם זאת, חוקי המס של המדינה או כללי הפנסיה לגיל זקנה בדרך כלל מורים על גיל מסוים בו נחשב מקובל לפרוש. כך, המדינה וכללי הפנסיה מתווים את אופן קבלת דמי הפנסיה, כך שימלאו את תפקידם בחיי הפרט. גיל הפרישה הסטנדרטי משתנה ממדינה למדינה, והוא נמצא בדרך כלל בטווח שבין גיל 50 לגיל 70. במדינות מסוימות, לרבות מדינת ישראל, הגיל שונה עבור גברים ונשים בהתאם לצרכים הנתפסים בשוק העבודה (אחדות וגרא, 2008).